

Europese rechtspraak «Rechten van de mens» in kort bestek

Coördinatie: Wouter Vandenhole, Universiteit Antwerpen, en Koen Lemmens, KU Leuven, met medewerking van Mathieu Leloup, Universiteit Antwerpen, en Michael Merrigan, KU Leuven

EHRM 9 november 2018

Rechten van de mens – Eerlijk proces – Bijstand van advocaat – Procedure in haar geheel – Dwingende redenen

1. Op 9 november 2018 heeft de grote kamer van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak *Beuze t/ België* een schending van het recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM) vastgesteld, omdat verzoeker werd veroordeeld mede op basis van verklaringen die hij zonder bijstand van een advocaat had afgelegd. Hoewel de feiten van de zaak aan de Salduz-wet van 2011 voorafgaan, is het arrest van belang als bevestiging van de methodologische continuïteit van de Salduz-rechtspraak, maar ook als verduidelijking van een aantal punten hiervan.

2. Het *Beuze*-arrest kwam er mede als gevolg van een methodologische discussie binnen het Hof. Meer bepaald was de vraag ontstaan of een onderzoek naar de globale eerlijkheid van het strafproces ook nog nodig is wanneer, zoals *in casu*, het uitblijven van bijstand door de advocaat door de wet is voorgeschreven en dus tot geen enkele individuele motivering in het licht van de omstandigheden aanleiding geeft. Verzoeker, die verdacht was van moord op zijn ex-vriendin, werd inderdaad herhaaldelijk onderzocht door de gerechtelijke politie en de onderzoeksrechter, telkens zonder voorafgaande raadpleging of aanwezigheid van een raadsman, overeenkomstig de aan de Salduz-wet voorafgaande wetgeving. Hierbij had hij verklaringen afgelegd die, hoewel ze geen bekentenis *stricto sensu* inhielden, dan toch ter staving van zijn latere veroordeling door het hof van assisen, in februari 2010, tot een levenslange gevangenisstraf hadden gediend.

3. In voorliggende zaak bevestigt het Hof eerst en vooral de toepassing van de methodologie in twee stappen die in het *Ibrahim*-arrest (EHRM 13 september 2016, *Ibrahim e.a. t/ Verenigd Koninkrijk*) uitvoerig werd uiteengezet, bestaande eerst uit een onderzoek naar eventuele dwingende redenen voor het ontzeggen van bijstand door een advocaat, gevolgd door een analyse van de eerlijkheid van de procedure in haar geheel. M.a.w., ook bij afwezigheid van een raadsman vóór of/ten tijdens de verhoren kan een procedure, globaal gezien, alsnog eerlijk zijn in de zin van art. 6 EVRM. Dat geldt zelfs wanneer er voor die afwezigheid geen dwingende redenen bestaan, maar in dat geval ligt de bewijslast inzake eerlijkheid van het proces uitsluitend bij de overheid en moet er een zeer strikte toets worden toegepast.

Volgens het Hof moet dus altijd concreet worden nagegaan of het uitblijven van bijstand door een advocaat, om het even om welke reden, van aard was om de procedure in haar globaliteit van haar eerlijk karakter te beroven. Dat zal het geval zijn als blijkt dat het recht van verdediging door dit uitblijven aangetast werd op een wijze die niet afdoende werd gecompenseerd in het verdere verloop van de procedure. Hierbij moet in het bijzonder de vraag worden gesteld of de verdachte belastende verklaringen heeft afgelegd zonder bijstand van zijn raadsman en, zo ja, in hoeverre de veroordeling van de verdachte op die verklaringen was gebaseerd. Voor deze beoordeling verwijst het Hof naar de niet-exhaustieve lijst van criteria uit het *Ibrahim*-arrest, waarin ook aandacht wordt besteed aan aspecten zoals de kwetsbaarheid van een verdachte als gevolg van zijn leeftijd of zijn mentale toestand, de mogelijkheid voor de verdachte om zijn verklaringen te herroepen of het verschil tussen een jury en professionele rechters. Interessant is hier een vergelijking met het huidige art. 47bis, § 6, 9) Sv., dat verklaringen afgelegd zonder bijstand in de motivering van een veroordeling gewoon niet toelaat, wat een betere bescherming van het recht van verdediging betekent en dus ook niet tegen het EVRM indruist, overeenkomstig zijn art. 53.

Een ander belangrijk punt uit het arrest is de bevestiging van de recente rechtspraak over het begrip «dwingende redenen». Volgens het Hof gaat het hier om een zeer streng criterium. Daaruit volgt dat beperkingen van de bijstand door de advocaat uitzonderlijk en tijdelijk van aard moeten zijn en in het licht van de bijzondere omstandigheden van iedere zaak moeten worden gemotiveerd. Ter illustratie van dit begrip herhaalt het Hof een hypothese uit het *Ibrahim*-arrest, namelijk de dringende noodzaak om te voorkomen dat iemands leven, vrijheid of fysieke integriteit ernstig zou worden aangetast. Deze formulering, die via de Salduz *bis*-wet in art. 2bis, § 9, a) Voorlopige Hechteniswet ingang gevonden heeft, stamt uit Richtlijn 2013/48/EU (art. 3, § 6). Deze laatste vermeldt nog een tweede geval, dat eveneens in art. 2bis, § 9, b) Voorlopige Hechteniswet voorkomt, namelijk wanneer «onmiddellijk optreden door de onderzoeksautoriteiten noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht». In hoever het Hof bereid is zich ook hierdoor te laten inspireren, is voor het ogenblik nog een open vraag.

In casu stelt het Hof vast dat verzoeker als gevolg van de toenmalige wetgeving geen recht had op bijstand van een raadsman vóór en tijdens zijn eerste verhoren en er dus ook geen dwingende redenen voor zijn afwezigheid wer-

den aangevoerd. Daardoor lag de bewijslast inzake globale eerlijkheid van het proces uitsluitend bij de Belgische regering. Vooraleer dit te onderzoeken, heeft het Hof echter nog enkele aspecten van het eerlijk proces verduidelijkt.

4. Een eerste verduidelijking betreft de concrete inhoud van de bijstand van de advocaat. Hier beklemtoont het Hof dat de effectieve verdediging van de verdachte en de globale eerlijkheid van het proces als leidraad moeten dienen bij het bepalen van de aard en de omvang van de bijstandshandelingen waarop een verdachte recht heeft. Deze kunnen dus naargelang van de omstandigheden variëren. In vraag komt hierbij de hele waaier aan handelingen die eigen zijn aan de opdracht van de advocaat, namelijk de bespreking van de zaak, de organisatie van de verdediging, het opzoeken van bewijzen ten behoeve van de verdachte, de voorbereiding van de verhoren, de steun aan de verdachte en het toezicht op zijn detentievoorwaarden. Als concrete voorbeelden vermeldt het Hof ook nog bijstand bij opsporingshandelingen, zoals een reconstructie van de feiten of een confrontatie.

Een verdere verduidelijking kwam er naar aanleiding van de verklaringen die verzoeker *in casu* tijdens de verhoren zonder bijstand had afgelegd. Daarin had hij o.m. zijn aanwezigheid tijdens de moord toegegeven en hierbij andere details vermeld die zijn betrokkenheid in de moord verraadden, maar had hij een andere persoon ervan had beschuldigd de dader te zijn geweest. Beuzes latere verzoek om de processen-verbaal van de verhoren zonder advocaat nietig en de strafvervolgning onontvankelijk te doen verklaren, was afgewezen. In Straatsburg zag de Belgische regering daar geen graten in, omdat deze verklaringen volgens haar noch een zelfbeschuldiging noch een bekentenis inhielden. Het Hof ziet dat echter anders en beklemtoont dat het recht zichzelf niet te beschuldigen niet enkel ten aanzien van bekentenissen *stricto sensu* geldt, maar ook voor verklaringen die de positie van de verdachte substantieel aantasten. Dit was hier zonder twijfel het geval, aangezien genoemde verklaringen mede ten grondslag lagen aan de veroordeling van verzoeker en deze laatste zonder bijstand van een advocaat niet duidelijk genoeg over zijn zwijgrecht en de gevolgen van zijn verklaringen was gewaarschuwd. Overeenkomstig oud art. 47bis Sv. was hem immers enkel meegedeeld dat zijn verklaringen als bewijs in rechte konden worden gebruikt.

5. In het licht van bovengenoemde omstandigheden komt het Hof met eenparigheid van stemmen tot de conclusie dat art. 6, §§ 1 en 3 c) EVRM werd geschonden en dat deze vaststelling de morele schade die verzoeker heeft opgelopen voldoende compenseert. Het oordeelt dat de rechten die verzoeker met het oog op zijn verdediging wel kon uitoefenen, waaronder de bijstand van een raadsman ná zijn in verdenkingstelling, niet konden opwegen tegen de nadelige gevolgen van zijn eerste verklaringen afgelegd zonder bijstand, gezien de rol van deze verklaringen in de vaststelling van verzoekers schuld. Het gewicht van deze uitspraak moet echter worden gerelativeerd in het licht van de hervormingen door de twee Salduz-wetten die van aard zijn om dergelijke schendingen nu te voorkomen.

Wat ten slotte de uitvoering van het arrest betreft, oordeelt het Hof dat de heropening van een strafprocedure overeenkomstig art. 442bis Sv. hier niet de enige optie is en dat het uitsluitend aan de nationale overheden toekomt om over het gebruik ervan te beslissen. Gelet op het zestigtal soortgelijke, pre-Salduz-wet-zaken die voor het Hof momenteel aanhangig zijn tegen België, is deze preciserende wellicht niet onbelangrijk.

(Beuze t/ België)

(Elektronische vindplaats: <http://hudoc.echr.coe.int>)

Johan Callewaert
 Université catholique de Louvain
 en Universiteit Speyer
 Deze bijdrage werd uitsluitend
 op persoonlijke titel geschreven

ECSR 3 juli 2018

Rechten van de mens – Economische, sociale en culturele rechten – Recht op collectief onderhandelen – Toelaatbare beperkingen – Contractuele vrijheid – Verbod op aanwijzingsclausule – Transparantieverplichting

1. In de zaak-Confédération Générale du Travail Force Ouvrière (hierna: «FO») heeft het ECSR zich uitgesproken over de vereisten die de Franse wetgeving stelt bij het toekennen van exclusiviteit aan een uitvoerder van een sectorale regeling voor aanvullende sociale zekerheid. Schenden het verbod op aanwijzingsclausules en de verplichting om een transparante en competitieve gunningsprocedure te volgen het recht op collectief onderhandelen (art. 6 ESH)?

Wat is de beweegreden voor aanwijzingsclausules? Indien de sociale partners met het oog op solidariteit binnen een sectorplan de risico's willen poolen, zullen zij als tegenprestatie de uitvoerder van dit plan de exclusiviteit gunnen. Dit wil enerzijds zeggen dat de uitvoerder verplicht is om alle risico's uit de sector te aanvaarden aan hetzelfde tarief, maar anderzijds dat in ruil daarvoor alle werknemers van de sector verplicht worden aangesloten bij deze uitvoerder, zonder keuzevrijheid (§§ 13-15). Op deze manier kan antiselectie worden vermeden en zal de unieke uitvoerder de goede en de slechte risico's kunnen poolen. Deze aanwijzingsclausules worden gebruikt in regelingen voor aanvullende sociale zekerheid voor verschillende risico's, zoals pensioen, gezondheid, ongeschiktheid, overlijden enz. (§ 68).

Tot 2013 werd in Frankrijk de geldigheid van een aanwijzingsclausule bevestigd in de wet en in de rechtspraak van het Hof van Cassatie (§§ 16-21). In 2013 vernietigde de Grondwettelijke Raad echter deze wet wegens strijdigheid met het principe van contractvrijheid (§§ 24-28 en § 67). Als reactie hierop werd de Franse wet afgezwakt: de sector kan enkel de keuze voor een bepaalde uitvoerder aanbevelen, maar niet meer opleggen. Bovendien vereist de wet ook de organisatie van een competitieve gunningsprocedure.